

AZ ORIGINALITÁS KONCEPTUÁLIS ÉS OPERACIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSEINEK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE



MEZŐ FERENC

EKKE Pedagógiai Kar, Pszichológia Intézet
ferenc.mezol@gmail.com

MEZŐ Katalin

DE Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar
kata.mezol@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések. Bár az eredetiség közel 70 éve az egyik leggyakrabban vizsgált kreativitásváltozó, koncepciója és operacionalizálása a mai napig nem tisztázott kellőképpen. A konceptualizáció szempontjából a fő probléma az újdonság referenciakeretének meghatározása. Az operacionalizáció esetén pedig különböző pontozási módszerek léteznek, amelyek alkalmazása befolyásolhatja az eredetiség vizsgálatának eredményét. A jelen tanulmány célja ezeknek a fogalmi és operacionális megközelítéseknek a történelmi áttekintése.

Kulcsszavak: originalitás, konceptualizáció, operacionalizáció

BEVEZETŐ

Az originalitás (eredetiség) mint a kreativitás egyik lehetséges vizsgálati változója Guilford (1962, 1950) és Torrance (1966a,b) munkássága révén vált közismertté, noha évtizedekkel előttük már Hargreaves (1927) közölte (a *fluencia*, vagyis az ötletek sokasága mellett) az eredetiség koncepcióját. A konceptuális megközelítések azóta is egyetértenek abban, hogy az originális teljesítmény (legyen az egy kreativitástesztre

adott válasz vagy valós életbeli produktum) jellemzője az újszerűség és szokatlanság. Ugyanakkor abban már konceptuális szinten sincs egyetértés, hogy mihez viszonyítva tekintsünk újnak egy adott teljesítményt: mi legyen az originalitás megállapításához használt referenciakeret. Ehhez hasonlóan az originalitás operacionalizációjára tett kísérletek közös vonása, hogy a vizsgált személyek originalitásra vonatkozó jellemzését teljesítményeik újszerűségén keresztül ragadják meg. De igen eltérő az a mód,

ahogyan ezt az újszerűséget mérhetővé próbálják tenni, s ahogy a személyre jellemző összértéket kiszámítják a válaszok originalitás értéke alapján.

Az originalitás konceptuális megközelítései

Az originalitás különböző értelmezési lehetőségeivel kapcsolatos konceptuális problémákra már Gelléné Kálmánchey (1978)

felhívta a figyelmet. A fogalom legalább háromféle megközelítésével találkozhatunk szakirodalomban (vö. 1. ábra):

1) az originalitás: asszociációs távolságot jelent (Mednick, 1962);

2) az originalitás: a válaszok szellemességét, találó mivoltát jelző (szubjektív) mutató (Rorschach, 1927; Mérei, 2002).

3) az originalitás: a válaszok ritkasága egy adott populációban (Roff, 1952);

AZ ORIGINALITÁSRA VONATKOZÓ MEGKÖZELÍTÉS ALAPJA:				
Távoli asszociáció	Válaszritkaság			
	Szubjektív megítélés	Objektivitásra törekvő megítélés		
<i>Az originalitás megítélésekor használt referencia:</i>	A fogalmak közötti (vélt) távolság	Az értékelést végző személy tapasztalata	Individuális teljesítmény	Kollektív teljesítmény
<i>Lényege: originális az a válasz, ami...</i>	...két vagy több távoli fogalmat összeköt	...az értékelő szerint újszerű	...az egyén életében először jelenik meg	...egy referenciacsoportban először vagy legalábbis ritkán jelenik meg
<i>Szerző:</i>	Mednick (1962)	Rorschach (1927)	Mező F. (2011)	Guilford (1962) Torrance (1966a,b), Barkóczi és Klein (1968), Zétényi (1989a,b) és sokan mások
<i>Jellegzetes alkalmazási terület:</i>	Távoli asszociációs teszt	Ro-teszt, művészeti nevelés	Egyéni pedagógiai/pszichológiai (tehetség)fejlesztés	Csoportokon belüli rangsorolás, HR, szabadalmak világa
<i>Alkalmazásakor problémás:</i>	A fogalmak közötti távolság megállapítása	Szubjektív jellege	A korábbi egyéni teljesítmény ismeretének hiánya	A mindenkori kollektív teljesítmény ismeretének hiánya

1. ábra. Az originalitás főbb konceptuális megközelítései

Mednick (1962) távoli asszociációkra vonatkozó felvetése szerint a kreatív teljesítmények hátterében az áll, hogy a személy képes olyan fogalmak között is kapcsolatot teremteni, amelyek között a kapcsolat nem nyilvánvaló. E koncepció magában hordozza azt a módszertani problémát, hogy miként állapíthatjuk meg két vagy több fogalom között a „távolságot”. Nem véletlen, hogy a távoli asszociációk alapján történő kreativitásvizsgálat érvényességével kapcsolatban már az 1970-es évektől kezdve fogalmazódtak meg kritikai észrevételek – lásd: Backman és Tuckman (1972), Lee, Huggins és Therriault (2014), valamint Marko, Michalko és Riečanský (2019) műveit –, amelyeknek visszatérő eleme a fogalmak közötti távolság megállapítása.

A fogalmak közötti távolság megítélése történhet például a tesztalkotók által felállított, elfogadott egyfajta fogalmi hierarchia elemei közötti távolság mérésével. Ebben az esetben kérdés, hogy a tesztalkotó által konstruált fogalmi hierarchia vajon az ő egyéni, szubjektív fogalomrendszerét tükrözi-e, vagy mások (a döntő többség) is hasonló fogalomrendszerben gondolkodik-e (hozzátéve, hogy az igazán eredeti gondolkodóknak vélhetően a fogalomrendszere is különbözhet az átlagemberétől). További kérdés, hogy a tesztalkotók és mindenki más által konstruált fogalomrendszer vajon hűen reprezentálja-e a valóságot. Másrészt a fogalmak közötti távolság visszakövetkeztethető az alapján, hogy hány személy találja meg az asszociációt a fogalmak között. Minél kevesebb személy talál meg egy asszociációt a számukra exponált ingerek között, a válasz annál originalisabbnak, a feladat annál nehezebbnek, a fogalmak közötti távolság pedig annál nagyobbak tekinthető. Ebből következik, hogy nagyszámú személyen tesztelt ingerek

esetében ugyan alkalmazható ez a megközelítés, azonban véletlenszerűen adott fogalmak (amelyekkel kapcsolatban nem tudjuk, hogy mások milyen gyakran ismerik fel a köztük lévő kapcsolatot) alkalmazásakor így nem ragadható meg a fogalmak közötti távolság.

Mindennek sajátos következménye, hogy legszigorúbb értelemben csak azok a válaszok tekinthetők originálisnak, amelyek olyan asszociációkat vetnek fel az ingerként adott fogalmak között, amelyeket soha senki nem vett még figyelembe (például a tesztalkotók sem) – ez azonban nem bizonyítható. Ez különösen figyelemre méltó, ha meggondoljuk, hogy az eredeti Mednick-féle távoli asszociáción alapuló teszt (30 itemet tartalmazott, mindegyik esetben 3 ingerszóhoz kellett találni egy negyediket) csak egy-egy helyes megoldást fogadott el (Mednick és Mednick, 1967) – ilyen formában tehát esélytelen originális válaszokat, válaszadókat találni. Noha Mednick is hangsúlyozta az újszerűséget (mint az asszociatív elemek új kombinációját) a kreativitással kapcsolatos koncepciójában, az originalitás nem volt része az eredeti Mednick-féle Távoli Asszociációs Tesztnek. Azonban ennek hazai adaptációjában (Barkóczi és Klein, 1968; Zétényi, 1989a,b) már találunk kísérletet az eredetiség pontozására is.

Az eredetiségnek a tesztekre adott válaszok ritkaságán alapuló megközelítése igen népszerű a tesztalkotók körében (vö. Royer, 1961; Guilford, 1962; Torrance, 1966a,b; Barkóczi és Klein, 1968; Gellénné Kálmánchey, 1978; Klein, 1979; Süle, 1988; Zétényi, 1989a,b; Mező K. és Mező F., 2019; Jeney, 2018; Fáy és mtsai, 2022). A válaszritkaság alkalmazásának alapvető problémája azonban az originalitás szubjektív/objektív megítélésekor használt viszonyítási alappal

kapcsolatos. Az originalitás szubjektív megítélése esetében a végeredmény legalább annyira függ az értékelést végző személytől, mint magától a teljesítményt nyújtó személytől. Ugyanakkor tény, hogy a szubjektív megítélés szerény eszközigényű, ennél fogva talán olcsóbb és gyorsabb eljárás (ha nem vesszük számításba, hogy a megítélő akár több évtizedes szakmai tapasztalata is szükséges lehet hozzá), mint bármilyen standardizált kérdőív vagy teszten alapuló vizsgálat. Jellemző alkalmazási területként a művészeti nevelést jelölhetjük meg, ahol az expresszív, kifejező kreativitás megítélése során egy személy vagy egy szakértői kör hoz döntést.

Említésre méltó ellenben, hogy az originalitás szubjektív megítélésének alkalmazásával ritka kivételként idő-, eszköz- és költségigényesebbnek tekinthető vizsgálóeszközök esetében is találkozhatunk – lásd például a Rorschach-teszt esetét (Rorschach, 1927). A Rorschach-teszt abból a szempontból is különleges témánk szempontjából, hogy ámbár elsődlegesen nem az originalitás vizsgálata a célja, mégis figyelembe vehető értékelésekor egy-egy válasz ritkasága, illetve gyakorisága.

Az originalis teljesítmény objektívebb értékelését célzó megközelítések referenkeretén belül az individuális és a kollektív teljesítményhez történő viszonyítási kísérletekkel találkozhatunk. Az *individuális megközelítés* esetében a teljesítménynek az azt nyújtó személy élettörténetét tekintve kell újnak lennie (függetlenül attól, hogy mások számára e teljesítmény már nem újszerű). Például, ha egy személy önmagától létrehozza a Pitagorasz-tételt, az akkor is originalis teljesítmény, ha ez az ismeret már az emberiség több mint kétezer éves kulturális közkinccse. Másik példa, ha egy kreativitástesztre egyébként gyakran adott, de a vizsgálati

személy életében mégis először megkonstruált válasz jön létre, akkor az individuális szempontból originalisnak tekinthető. Az egyéni tehetségdiagnosztika és -gondozás aspektusából az individuális megközelítés figyelembevétele megkerülhetetlen. Technikai szempontból a nehézséget ebben az esetben az jelenti, hogy miként tudjuk megállapítani, hogy a személy valóban nem rendelkezett korábban az adott teljesítménnyel.

Hogyan ellenőrizhetjük, hogy korábban már nem jött rá egy adott összefüggésre, s nem is szerzett arról tudomást másoktól sem? Teszt–reteszt jellegű vizsgálati elrendezésben is maximum csak azt tudjuk megállapítani, hogy egy utótesztben adott válasz az előtesztben már szerepelt-e. Ha egy személy utótesztbeli válasza már az előtesztben adott válaszai között is fellelhető, akkor már emlékezetből felidézett, vagyis individuális szempontból nem originalis teljesítményről van szó. A helyzetet tovább bonyolítja az a lehetőség, hogy egy válasz megjelenhet ugyan az előtesztben is, ám arra a vizsgálati személy már nem emlékszik az utóteszt során. Ebben az esetben az utótesztben (újra) megadott válasz is originalisnak tekinthető individuális szempontból.

A *kollektív megközelítés* alkalmával egy teljesítmény akkor originalis, ha egy közösség (például iskolai osztály, munkahely, egy ország állampolgárai vagy a világ valaha élt összes embere) tekintetében is egyedi, először jelenik meg. Az iménti példában a Püthagorasz által megfogalmazott tétel a kollektív megközelítés szempontjából originalis teljesítménynek tekinthető, de annak további újrafelfedezése már nem. Vagy ha egy kreativitástesztre gyakran adják a vizsgálati személy (életében talán először megfogalmazott) választ, akkor e válasz nem tekinthető originalis teljesítménynek a kollektív megközelítés

aspektusából. A kollektív megközelítés jellemző a szabadalmak világára, és például a hazai kreativitástesztekre is (Zétényi, 1989a,b). Módszertani szempontból problémát jelent ilyen esetekben az, hogy minél tágabb körű csoport jelenti a referenciát, annál nehezebb naprakészen tartani egy olyan adatbázist, amihez viszonyítani tudjuk a válaszgyakoriságot (illetve ritkaságot, tekintve, hogy a ritkább válasz lesz eredetibbnek értékelhető). Ez azzal is jár, hogy a kreativitásteszték értékelőtábláit időnként revideálni szükséges (Mező K., 2017; Mező K. és Mező F., 2019, 2021). Napjainkban egy felhőalapú alkalmazás megoldást jelenthetne a revideációs problémára, hiszen a tesztválaszok központi adatbázisba érkezése, gyakoriságvizsgálatuk végrehajtása, ez alapján a válaszra jellemző friss Originalitás-érték kalkulálása és a vizsgálati személyekhez rendelése legalább részben automatizálható lehet. Az egyes válaszok összesítése révén a személy által elért összpontszám kiszámítása, majd az egyéni/csoportos írásbeli összefoglalók előállítását viszonylag egyszerű algoritmussal, szoftverrel megvalósítható – vö. Pásztor, 2015.

A fenti példákkal kapcsolatban megjegyzendő, hogy nem mindegy, hogy milyen jelentőségű és komplexitású teljesítményről van szó. Ha a Pitagorasz-tételt például jelentősebb és összetettebb teljesítménynek tekinthetjük, mint egy teszt ingerszáva adott egyszerű asszociációt, akkor ezt a személyre jellemző kreativitás megítélésekor is figyelembe kellene vennünk.

Az originalitás operacionálizációjára tett kísérletek

Az originalitás becslését/vizsgálatát célzó eszközök, kutatási törekvések jellemezhetőek:

a) a vizsgálat tárgya alapján (például: válasz, személy, feladat, produktum – műalkotás, tudományos felfedezés, műszaki találmány, használati tárgy stb. – eredetiségére vonatkozik-e a vizsgálat);

b) az adatgyűjtés módszere (például megfigyelés, interjú, tartomelemzés, kérdőív, teszt) szerint;

c) az originalitás kvantitatív értékének számítási módszere alapján.

Tekintve, hogy a vizsgálat tárgya és módszere a kreativitásvizsgálatokat bemutató művekben több helyen utolérhető, az originalitás pontozási szisztémáinak bemutatására helyezük a hangsúlyt a továbbiakban (lásd *1. táblázat*).

Az *1. táblázatban* közölt Originalitás-számítási megközelítések bemutatásakor törekedtünk az adott számítási módszer általunk ismert első közléseire történő hivatkozások alkalmazására – ez a magyarázata annak, hogy az irodalomjegyzékben zömében 2000. év előtti hivatkozások találhatók.

1. módszer: „mindent vagy semmit” jellegű megközelítés

Az originalitás bináris változóként történő kezelése jellemző a tudományos közlemények, a szabadalmak (1995. évi XXXIII. törvény), a műalkotások eredetiségvizsgálatakor: egy alkotás vagy eredeti (számszerű érték: 1 pont), vagy nem az (0 pont). E módszer az originalitás individuális és kollektív megközelítésekor is alkalmazható. Az előző esetben egy teszt ingerére adott válasz eredeti, ha a személy életében először konstruálja azt meg. A kollektív megközelítéskor ez a legszigorúbb originalitás számítási mód: kizárólag a világszinten is egyedi teljesítmény tekinthető originálisnak. A személyre jellemző Originalitás-pontszám a teljesítményekre kapott Originalitás-értékek összege lehet

(min: 0, max: teljesítmények száma) például egy retrospektív jellegű életútelemzés során (tekintve, hogy hány originális alkotás köthető az adott személyhez).

2. módszer: 5%-os válaszgyakoriságú küszöbérték alkalmazása

Torrance (1966a,b) a Torrance Test of Creative Thinking (TTCT) kapcsán közölt egy olyan megoldást, ahol a válaszok originalitását szintén mindössze két értékkel (0 és 1) adja meg, ám a „mindent vagy semmit” elvnel

megengedőbb kritériumszintet alkalmaz az értékek megállapításakor. Azok a válaszok kapnak 1 pontot és tekinthetők originálisnak, amelyek a vizsgált populációban 5%-os előfordulási frekvencia alatt jelennek meg (Zétényi, 1978), s a személyt jellemző összesített Originalitás-érték a válaszokra adott Originalitás-pontszámok összege (min = 0, max = Fluencia-pontszám). Megjegyzés: a TTCT „rajzos” feladatai esetében a gyakoriságalapú Originalitás-pontok kiegészülhetnek a kombiációkra adható bónuszpontokkal.

2. táblázat. Példák az Originalitás-pontszámok kalkulációjával kapcsolatban

Példa	Az Originalitás-vizsgálat			
	tárgya	pontozása során alkalmazott skála szélsőértékei		
			Min.	Max.
1. Szabadalmazás (1995. évi XXXIII. tv.) [§]	Valós teljesítmény	0 = Nem eredeti (0% felett), 1 = Eredeti (0%) ^b	0	1
2. Torrance (1966a,b) [§]	Válasz	0 pont (5% felett), 1 pont (0–5%)	0	1
	Személy	Σ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	F^c
3. Guilford (1962) [§]	Válasz	0 pont (5% felett), 1 pont (1–5%), 2 pont (1% alatt)	0	2
	Személy	Σ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	$2F^c$
4. Barkóczi és Klein (1968) [§]	Válasz ^d	$k = (1 - (I + i) / 2T)^{14}$	0	1
	Személy	Σ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	F^c
5. Gellénné Kálmánchey (1978) [§]	Válasz ^d	$k = (p * (T - I) / T) + (q * (T - i) / T)^N$	0	1
	Személy	Σ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	F^c
6. Barkóczi és Klein (1968) [§]	Személy	Átlagos Orig. = Σ Válaszok Originalitás-pontszáma / F^c	0	A válaszra adható legmagasabb pontszám
7. Süle (1988) [§]	Válasz	Eredeti válaszok előjeles minősítése: $F+$: eredeti, $F-$ külön megoldás, Egyedi	0	1
	Személy	$F+$ és $F-$ válaszok összege	0	$0 - \Sigma F \pm$
8. Rorschach (1927) [§]	Válasz ^e	$Orig+$, $Orig-$, $Orig\pm$, nincs jelölés (megj.: Vulgaritás: V_1, V_2, V_3 értékekkel)	0	F^c
	Személy	$O\% = 100 * (\Sigma Orig / F)$	0	100
9. Royer (1961) [§]	Válasz	Originalitás: $Orig+$ és $Orig-$ Vulgaritás: V_0, V_1, V_2, V_3	Nem Orig Vulg.	Orig Nem Vulg.
	Személy	Képzeloerő eredetisége = $\Sigma V / \Sigma Orig$	0	ΣV
10. Runco, Okuda és Thurston (1987) [§]	Válasz ^f	Adott választ adók száma/összes személy száma (n)	1/n	$n/n = 1$
	Személy	Σ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	F
		Σ Válaszok Originalitás-pontszáma/ F^c	0	1
11. Tóth és Király (2006)	Válasz	0–4 értéket tartalmazó ötfokú skála	0	4
	Személy	$ERE = \Sigma$ Válaszok Originalitás-pontszáma	0	24

Példa	Az Originalitás-vizsgálat			
	tárgya	pontozása során alkalmazott skála szélsőértékei	Min.	Max.
12. Mező F. (2011) ^b	Válasz	0, 1, 2 pont	0	2
	Személy	MODUS(Válaszok Originalitás-pontszáma)	0	F^c
13. Fáy és mtsai (2022) ^e	Válasz	Válasz- 0 pont: gyakoriság $\geq 5\%$ gyakoriság 0,5 pont: $5\% > \text{gyakoriság} \geq 2\%$ alapján 1 pont: $2\% > \text{gyakoriság} \geq 0,5\%$ adható pont: 1,5 pont: $0,5\% > \text{gyakoriság} \geq 0,3$ 2 pont: $\text{gyakoriság} \leq 0,3\%$.	0	2
	Válasz	Orig Krit pont (ötletes válaszcsoport): +1 pont	0	1
	Válasz	„Hüha” pont (különlegesen kreatív válaszra): +1 pont	0	1
	Válasz	Kombinációs bónuszpont	0	2
	Válasz	Válasz eredetiségére adható összpontszám	0	6
	Személy	Σ Gyakoriságalapú pont + Σ OrigKrit pont + Σ „Hüha” pont + Σ Kombinációkért járó bónuszpont	0	$6F^c$
14. Mező és Mező (2011) ^b	Tanulmányi feladat	0, 1, 2, 3 pont	0	3
	Feladatsor	Σ Feladatok Originalitás-pontszáma	0	3xfeladatok száma

^a A zárójelben látható százalékos érték a korábbi, ismert relatív válaszgakoriságra vonatkozó küszöbértéket jelöli.

^b A 0 és 1 jelölést a szabadalmazás során nem használják, azok csak jelen táblázatban jelölik a dichotóm értékeket.

^c F = fluencia (értékelhető válaszok száma)

^d A formulában használt változók magyarázatát lásd a szövegben.

^e A pontozó szubjektív döntésén múlik, hogy originálisnak tart-e egy választ vagy sem, szemben azokkal az esetekkel, ahol a vizsgálat tárgya oszlopban nem szerepel c-jelölés. Utóbbiak esetében a pontozók válaszirítkaságon alapuló értékelő táblákat használnak.

^f Az alacsonyabb pontszám jelez nagyobb originalitást.

^g Az originalitás kollektív megközelítését alkalmazó módszer.

^h Az originalitás individuális, tanulmányi feladat(sor) esetében kvázi-individuális megközelítését alkalmazó módszer.

3. módszer: 1% és 5% válaszadási küszöbértékek alkalmazása

Guilford (1962) az „Alternatív Használat Feladat” (Alternative Uses Task) kapcsán háromfokozatú (2, 1 és 0 értékekkel bíró) ordinális skálát javasolt a válaszok originalitásának megítélése során. Kollektív szemléletű pontozási rendszerében az egyes válaszokat a vizsgálati csoport által adott válaszok összességével kell összehasonlítani és a válaszok relatív százalékos gyakorisága alapján három csoportba sorolnunk:

2 pont: az adott válasz maximum 1%-os gyakorisággal jelenik meg a referenciának tekintett válaszügyteményben, ezért rendkívül eredetinek tekinthető.

1 pont: a válasz a maximum 5%-os gyakorisággal fordul elő, eredetinek tekinthető.

0 pont: az 5%-nál nagyobb gyakoriságú válaszok nem tekinthetők originálisnak.

A válasz Originalitás-pontszámának szélsőértékei így értelemszerűen: min = 0, max = 2.

A személyeket jellemző Originalitás-pontszám a válaszokra adott pontszámok összege – tehát a magasabb érték utal a nagyobb originalitásra. A személyi Originalitásmutató szélsőértékei: min = 0, max = $2F$ (ahol F az értékelhető válaszok száma, vagyis a Fluencia-pontszám).

Megjegyzés: a Guilford (1962) által Alternative Uses Task-nak nevezett feladat egy

verziója a Torrance (1966a,b) féle TTCT-ben Unusual Uses Altesztként, ennek hazai adaptációban (Zétényi, 1989a,b) Szokatlan Használat Tesztként szerepel, de mindkét esetben az itt közöltektől eltérő módon történik a válasz Originalitás-pontszámának kalkulációja.

4. módszer: *k*-index számítás

Egy kreativitástesztre érkezett válasz originalitásának megállapítása céljából Barkóczi és Klein (1968) egy olyan (kollektív megközelítésű) indexet konstruált, amelyre jellemző, hogy: a) érzékenyen reagál a válasz originalitásának fokára (minél nagyobb egy válasz előfordulási gyakorisága, az index értéke annál kisebb); b) 0 és 1 között változik; c) szélsőséges esetben az említett szélsőértékeket is felveheti; d) a 0–1 intervallumot „egyenletesen” kitölti (folytonos eloszlású változóként kezelhető); e) a mintaszám méretétől független az index. Egy adott válasz Barkóczi–Klein-féle Originalitás-indexe (*k*-értéke) a következő formulával számítható ki:

$$k = (1 - (I + i) / 2T)^{14},$$

ahol

- *k*: egy válasz Originalitás-pontszáma (minimum értéke = 0; maximum értéke = 1 pont);
- *T*: egy kérdésre adott összes válasz száma;
- *I*: egy témakörbe tartozó válaszok száma;
- *i*: a szó szerint megegyező válaszok száma.
- Megjegyzés: az indexet azért kellett magasabb hatványra emelni, hogy a 0–1 intervallumot jobban ki lehessen használni (6, 7, 8, 12, 13, 14 hatvány kipróbálását követően végül a 14. hatványt választották a képlet alkotói).

A *k*-index alkalmazása feltételezi a lehetséges/ismert válaszok részletes kategóriarend-

szerbe sorolását. E kategóriák létrehozása azonban a távoli asszociációkon alapuló Originalitás-konceptióval kapcsolatban is felvetett érvényességi problémákkal terhelt, és a Fluencia mellett a Flexibilitással is befolyásolt (és szorosan korreláló: $r = 0,9$ körüli) „originalitás”-nak nevezett skálát eredményez (Zétényi, 1989a,b).

A Barkóczi–Klein-féle Originalitás-index alkalmazásával nagyszámú kreativitásvizsgálatot végeztek, s végül létrejött egy pontozási táblázat (Zétényi, 1989a,b), s Magyarországon e pontozási táblázat terjedt el. Ennek revideációjára 2017-ben került sor (Mező K. és Mező F., 2019; 2021).

A személyre jellemző Originalitás-pontszám a válaszokra kapott Originalitás-pontszámok összege. Minimum értéke 0, maximum értéke az értékelhető válaszok számát jelző Fluencia-pontszámmal azonos.

5. módszer: *súlyozással számított k*-index használata

Kálmánchey (1979) szerint Barkóczi és Klein (1968) Originalitás-indexében a kategória nagyság túl domináns szerepet kapott, ezért olyan jellegű súlyozásra van szükség, ami a válasz originalitásának nagyobb jelentőséget biztosít. Ennek érdekében az alábbi formulát javasolja egy válasz (kollektív megközelítésű) Originalitás-pontszámának megállapításához (Gellénné Kálmánchey, 1978):

$$k = (p * (T - I) / T) + (q * (T - i) / T)^N,$$

ahol

- *k*: egy válasz Originalitás-pontszáma (minimum értéke = 0; maximum értéke = 1 pont);
- *T*: feladatonként az összes válasz száma;
- *I*: az egy kategóriába kerülő válaszok száma;
- *i*: az egyes válaszok előfordulásának száma;

- $p = 0,1$ és $q = 1-p$ (ezek egyfajta súlyok);
- N : hatványkitevő a 0–1 intervallum jobb kihasználása érdekében ($N = 14$, $N = 12$, $N = 16$ értékekkel tesztelve).

E formulához nem publikáltak pontozási táblázatot és standard értékeket – valószínűleg ezért nem vált elterjedté.

A válaszokra adott (0–1 között folytonos eloszlást mutató) Originalitás-pontszámok összege jelzi a személyre jellemző Originalitás-pontszámot (ami 0 és a fluencia pontszám szélsőértékek között mozoghat).

6. módszer: Átlagos Originalitás kiszámítása

A Fluencia- és a személyekre jellemző Originalitás-pontszámok közötti magas (0,9 körüli) korreláció (Hocevar, 1978; Zétényi, 2010; Mező K. és Mező F., 2019) oka, hogy a válasz Originalitás-pontszámainak összegzését alkalmazták a személyre jellemző originalitás számításánál. Így minél több (0-nál akár alig nagyobb ponttal jellemezhető) választ ad egy vizsgálati személy, a rá jellemző originalitás annál nagyobb lesz. Ennek következtében a személyre jellemző (a válaszok Originalitás-pontszámának összeadásával nyert) Originalitás-érték valójában nem az eredetiséget, hanem a Fluencia és az Originalitás egy sajátos kombinációját mutatja, elég súlyos validitási problémát okozva ezzel.

A Fluencia személyre jellemző Originalitás-pontszámra gyakorolt befolyásának kompenzációja érdekében Barkóczi és Klein (1968) a válaszok Originalitás-pontszámának számtani közepének alkalmazását, vagyis az Átlagos Originalitás néven ismertté vált mutatót javasolja. Ennek képlete hagyományosan:

$$\text{Átlagos Originalitás (AO)} = \frac{\text{Originalitás (O)}}{\text{Fluencia (F)}}$$

Hozzáteesszük, hogy ennek a személyekre és a válaszokra vonatkozó originalitás hangsúlyozását célzó pontosított változata így szól:

$$\text{Átlagos Originalitás} = \frac{\text{az értékelhető válaszokra adott Originalitás-pontszámok összege}}{\text{az értékelhető válaszok száma}}$$

Ezt azért lényeges hangsúlyozni, mert ebben az esetben egyrészt jelentősége van annak, hogy a személyre vagy a válaszra jellemző Originalitás-értékről van-e szó; másrészt a Fluencia Guilford (1962) és Torrance (1966a) óta a legtöbb teszt nem a válaszok számát, hanem az értékelhető válaszok számát tekinti Fluencia-pontszámnak.

Az Átlagos Originalitás-pontszám tehát személyekre alkalmazható, kollektív megközelítésű Originalitás-mutató, aminek szélsőértékei: $\min = 0$, $\max = \text{Max}(\text{Orig}_{\text{válasz}})$. A maximumérték esetében a válasz Originalitás-pontszámának lehetséges maximumáról van szó. Az előzőekben bemutatott esetek többségében ez 1, kivéve Guilford (1962) 3. módszer kapcsán közölt számítási módszerét, ahol ennek értéke 2 (tekintve, hogy ebben az esetben egy válasz Originalitás-értéke 2 is lehet).

7. módszer: az originális válaszok előjeles minősítése

A Fa-rajz Teszt (Süle, 1988) során a vizsgálati személynek egy fát kell rajzolnia egy üres papírlapra. Az értékeléskor egyfajta kvázi-originalitás (illetve: vulgaritás) vizsgálatra is sor kerülhet. A Fa-teszt esetében a vulgaritás lehet:

- 1) szokásos (előfordulási gyakoriság alapján);
- 2) egyedi (eredeti: $F+$ megoldás, valóság-hű);

3) különc (F - megoldás, konfabuláció, bizarr);

4) inadekvát (nem természetes fa, nincs ilyen a természetben).

Ez esetben az utolsó három kategóriába tartozó válaszok tekinthetők szokatlan válaszoknak – lényegében újszerűeknek. E megközelítés egyszerűen hasonlít a torrance-i 0 és 1 értéket adó eljáráshoz, ám itt a szokatlan-ságot jelentő 1 pontot egy F -jelölés helyettesíti. Másrészt újszerű elemként jelenik meg a pontozási rendszerben, hogy a ritka válaszokat nemcsak megszámlálhatóvá teszi (hiszen az F -válaszok mennyisége összesíthető), de további kvalitatív értékelés formájában plusz- vagy mínuszjellel tovább elemezhető. A személyre pedig jellemző lehet F -válaszainak, azon belül pedig $F+$ és $F-$ válaszainak összessége (ezek lehetséges szélsőértékei: $0-\Sigma F$, $0-\Sigma F+$, $0-\Sigma F-$), vagy aránya egymáshoz, illetve az összes válaszhoz képest.

8. módszer: *Originalitás előjeles minősítése és Originalitás% alkalmazása*

Az egyik legszéleskörűben ismert projektív tesztben, a Rorschach-tesztben (röviden: Ro-teszt, Rorschach, 1927) az originalitás a teljesítménytesztekhez hasonló válaszritkaság alapján értékelhető. A Ro-teszt specialitása azonban, hogy a válaszritkaság (originalitás) mellett, a válaszgyakoriságot (vulger válaszok számát) is figyelembe veszi (a Ro-jegyzőkönyv negyedik oszlopában csak az átlagosnál gyakrabban vagy sokkal ritkábban előforduló válaszok jelölése történik meg). A gyakori válaszokat a Ro-teszt értékelésekor V -vel jelölik – a német *vulgär* (vulgáris) szó rövidítésével. A vulger válaszoknak három változatát különböztetjük meg (Mérei, 2002 alapján):

- V_1 (Elsődleges vulger válasz): a 20–40 éves felnőtt, normális vizsgálati csoportokban legalább minden negyedik jegyzőkönyvben (tehát 25%-nál gyakrabban) előforduló válasz. A V_1 válaszok jegyzéke megtalálható a teszt kézikönyvének mellékleteként (Mérei, 2002).
- V_2 (másodlagos vulger válasz): a normális felnőtt populációban 16–25%-os gyakorisággal (tehát minden ötödik-hatodik jegyzőkönyvben) előforduló válasz.
- V_3 (harmadlagos vulger válasz): a 8–15%-os gyakoriságú, tehát minden hetedik-tizedik jegyzőkönyvben előforduló válaszok sorolhatók ide.

A vulger válaszokkal szemben az *Orig* jelölést kapó originális válaszok statisztikailag ritkán (Rorschach elgondolása szerint: száz normális jegyzőkönyvből csak egyben) fordulnak elő (megjegyzés: vegyük észre, hogy Rorschach és Guilford egyaránt az 1%-os előfordulási gyakoriságot alkalmazta az igazán originális válaszok kritériumaként). Módszertani problémát jelent azonban az, hogy az originalitás megítéléséhez nem áll rendelkezésre olyan jegyzék, mint a vulger válaszok esetében, így minden vizsgáló saját tapasztalataiból kiindulva tudja megítélni egy-egy válasz ritkaságát, originalitását (ami ezáltal a vizsgálatvezetőtől is függő szubjektív mutatónak tekinthető, ami mellesleg kollektív megközelítéssel fordul az originalitás felé). Lényeges, hogy az *Orig* jelölés mellett az értékelést végzőnek azt is fel kell tüntetnie, hogy szerinte mennyire adekvát, „kilátható” egy-egy originális válasz a vizsgálati személy által megjelölt képrészlet esetében. Az adekvációs fokot az *Orig* jel után tett „+”, „±” vagy „-” szimbólum jelöli (például *Orig+*, *Orig±*, *Orig-*). A válasz originalitására utaló egyes *Orig*-változók bináris változók (vagy kap valamilyen *Orig*

jelölést egy válasz, vagy nem), összegük pedig 0 és az összes válasz száma között mozoghat.

A teszt értékelésekor a személyre jellemző $O\%$ kiszámítása mutatja, hogy a háromféle *Orig* válasz összege az összes válasznak hány százaléka. A Ro-tesztbeli $O\%$ lényegében megfelel az Átlagos Originalitás százalékos kifejezésének: $AO\% = 100 \cdot (\text{Originalitás} / \text{Fluencia})$. Az $O\%$ átlagos értéke 10%; felette: átlagon felüli eredetiségről; alatta: átlag alatti értékről van szó. Az $O\%$ lehetséges szélsőértékei: 0–100%.

9. módszer: vulgáris és előjeles originális válaszok arányának kiszámítása

Jacqueline Royer (1961) Metamorfózisok Tesztjében a vizsgálati személynek meg kell neveznie, mivé szeretne vagy nem szeretne átváltozni. Az originalitás számszerűsítésére e tesztben a banális és az eredeti válaszok arányának tekintett képzelőerő eredetisége index szolgál. A banális válaszok típusai: a) a gyakran előforduló értelemben vett vulgáris válasz, amit statisztikai adatokhoz hasonlítással sorolunk annak; b) a jellegtelen értelmű válasz (amely akár ritka is lehet, de mégsem közöl fontos információt a vizsgálati személy személyiségének megértése céljából. Szőnyi (1988) a Rorschach-tesztek-nél alkalmazott V_1 , V_2 és V_3 , illetve új választípusként V_0 megjelöléseket javasolja a vulgáris válaszok pontozásakor:

0 pont: Egyedi (de nem eredeti) V_0 válaszok: 2–4 előfordulás 150 jegyzőkönyv közül. Ez 1,33–2,67% gyakoriságú válaszokat jelent.

1 pont: V_1 válaszok: min. 20 előfordulás/150 jegyzőkönyv (min. 13,33% gyakoriságú válaszok)

2 pont: V_2 válaszok: 9–19 előfordulás/150 jegyzőkönyv (vagyis 6–12,67%) gyakoriságú válaszok.

3 pont: V_3 válaszok: 5–8 előfordulás/150 jegyzőkönyv (3,33–5,33%-os) gyakoriságú válaszok – a gyakori válaszok listája megtalálható Szőnyi (1988) művében.

Az eredetinek tekinthető válaszok két fajtája e tesztben:

- a) az előfordulási ritkaság alapján eredetinek számító válaszok;
- b) szimbolikus gazdagságuk révén eredeti válaszok.

A Rorschach-tesztnél használatos *Orig+* és *Orig-* jelölések alkalmazhatók itt is.

Az eredeti és a szokványos válaszok arányának számszerű összegzéséből kapjuk meg a képzelőerő eredetisége indexét:

$$\text{Képzelőerő Eredetisége (KE) index} = \frac{\text{Vulgáris válaszok pontszámának összege}}{\text{Originális válaszok pontszámának összege}}$$

Az originalitás kollektív szemléletű megközelítését alkalmazó KE-index 0– ΣV határértékek között mozog (de: 0 feletti értéket csak akkor vesz fel, ha a számláló és a nevező értéke is nagyobb, mint nulla).

10. módszer: válaszadó személyek számárahoz történő viszonyítás

Runco, Okuda és Thurston (1987) által kifejlesztett pontozási szisztéma szakít a válaszok gyakorisági száma szerint történő Eredetiség-számítás hagyományával, helyette az eredeti válaszokat adó személyek arányára fókuszálnak. Javaslatuk szerint ugyanis az Originalitást az egyedi választ adó személyek számának és a mintában szereplő személyek számának hányadosaként lehet megragadni – képletszerűen:

$$\text{„X” válasz Originalitása} = \frac{\text{„X” választ adók száma}}{\text{összes személy száma}}$$

Az egyes válaszokhoz rendelhető (kollektív megközelítést alkalmazó) Originalitás-pontszám szélsőértékei: $1/n$ -től (ahol $n > 0$ válaszadó) az $n/n = 1$ -ig terjedő értéktartományban mozoghatnak. Ebből a szempontból hasonló tulajdonságokkal bír, mint a válaszokat értékelő Originalitás-skálák általában: 0–1 értéktartományban pontozza az egyes válaszok originalitását. Ez az eljárás azonban az előző (a magasabb pontszámot magasabb originalitásnak tekintő) pontozási eljárásokhoz képest fordított irányú skálát eredményez: az alacsonyabb pontszám jelent magasabb originalitást. Szükség esetén az O Originalitás-pontszámok (akár az egyes válaszokra vonatkoznak, akár a személyekre) egy $O = 1 - O$ függvény révén úgy módosíthatók, hogy a magasabb érték jelentsen magasabb originalitást.

A személyekre jellemző összesített Originalitás-értéket a válaszokra kapott Originalitás-értékek összesítésével (lehetséges szélsőértékek: 0 – válaszok száma) vagy átlagolásával (lehetséges szélsőértékek: 0–1) kaphatjuk meg.

11. módszer: önjellemező kérdőív originalitásra vonatkozó itemeinek alkalmazása

A kreativitás olyan önjellemező kérdőívvel is vizsgálható, melyeknek itemei és az azokból konstruált skálái az originalitást is igyekeznek megragadni. Ezek általában 3–5 fokú ordinális skálán alkalmazva regisztrálják a válaszokat (többnyire a magas pontszám mutat az originalitás irányába). A Tóth-féle Kreativitást Becslő Skála (TKBS – Tóth és Király, 2006) „Eredetiség” alsókálájának 12 iteme például 0–4 értékeket tartalmazó öt-fokú skálán kér önjellemezéseket a vizsgálati személytől (az itemek fele fordított megfogalmazású). A válasz Originalitás-értéke

ebben az esetben tehát 0–4 körül mozoghat, míg a személyre jellemző originalitás szélsőértékei: 0–24 pont (megjegyzés: a maximum érték azért nem $12 \text{ item} * 4 \text{ pont} = 48 \text{ pont}$, mert az itemek fele esetében a fordított pontozás érvényesül).

A válaszoriginalitás esetében a szélsőértékek általánosabb formája: Min = legalacsonyabb értékű válasz, Max = legmagasabb értékű válasz. A személyekre jellemző originalitás általános esetében a szélsőértékek alakulása (feltéve, hogy nincsenek fordított értékelésű itemek, vagy, ha vannak, akkor transzformációjuk elvégzése megtörtént): Min = legalacsonyabb értékű válasz * itemek száma; Max = legmagasabb értékű válasz * itemek száma.

A kérdőíves adatfelvétel során a Fluencia Originalitás-pontszámra gyakorolt torzító hatása ugyan kizárt, azonban a referencia-csoport megválasztásának problémája (tehát az, hogy milyen csoport eredményéhez viszonyítsuk a vizsgálati személy által elért teljesítményt) az ez esetben is jelentkezik.

12. módszer: input/output analízis az originalitás individuális megközelítése során

Az iskolai tanulást (input, process, output és organizáció komponensekkel bíró) információfeldolgozási folyamatként értelmező IPOO-modell (Mező F., 2011) produktív (kreatív, információtermelő) tanulásként tekinti, ha a tananyagban tényszerűen közölt információkon (= input) túlmenő (következtéseken, kombinációk képzésén, képzetársításokon alapuló) információöbbllettel rendelkezik a diák a tanulási folyamat végének tekintett helyzetben (például számonkérésen keresztül megvalósuló output során). A produktív tanulás képletszerűen tehát: Input < Output. Az originalitás individuális

megközelítését alkalmazó módon bármelyik output során megvalósuló produkció eredetinek tekinthető, ha az megfelel az alábbi szempontok legalább egyikének:

a) az input (például egy rendezetlen, zavaros) szöveghez képest új logikailag rendezett szöveget hoz létre és mutat be a tanuló az output során;

b) az inputban megadott információhalmazból az output alkalmával a tanuló ki tudja emelni a direkt (tényszerűen közölt) információkat (ezzel új, szűkebb információhalmazt hozva létre);

c) az inputban megadott információhalmaiban rejlő indirekt (kikövetkeztethető) információkat az output során a tanuló képes megnevezni és/vagy használni. A kikövetkeztetett indirekt információk jelentik ezekben az új szellemi produktumokat.

d) a tanuló az inputként értelmezett témakörök, tantárgyak között általa létrehozott új összefüggéseket tud bemutatni az output (például felelés) során. Lényeges: az egyéni fejlesztés szempontjából lényegtelen, hogy más tanulók milyen gyakran találják meg az összefüggéseket egy-egy inputnak tekintett szöveg kapcsán. Az individuális teljesítményen van a hangsúly.

A válaszokat 0, 1, 2 értékeket tartalmazó háromfokú skálán szokás pontozni, a személyre vonatkozó originalitás pedig a válaszoriginalitások módusza (mi a leggyakoribb a személy esetében).

13. módszer: válaszgyakoriságon alapuló ötfokú skála alkalmazása kritériumalapú Originalitás-pontokkal, „Hüha”-pontokkal és bónuszpontokkal kiegészítve

Fáy és mtsai (2022) az originalitás kollektív szemléletű megközelítését alkalmazó pontozási rendszerében az egyes válaszok az aláb-

bi négy eredetiséggel kapcsolatos pontszámmal értékelhetők:

a) Válaszgyakoriságon alapuló pontszám ötfokú skálájának értékei (min. 0, max: 2 pont):

0 pont: gyakoriság $\geq 5\%$ – vulgér válaszok,

0,5 pont: $5\% > \text{gyakoriság} \geq 2\%$,

1 pont: $2\% > \text{gyakoriság} \geq 0,5\%$,

1,5 pont: $0,5\% > \text{gyakoriság} \geq 0,3\%$

2 pont: gyakoriság $\leq 0,3\%$.

b) Kritériumalapú originalitás (*OrigKrit*) pontszám: a tesztértékelő szubjektív megítélése alapján kiemelkedően ötletesnek tartott válaszrésztletre adható pontszám (min: 0, max: 1 pont).

c) Hüha-pont: a tesztértékelő szubjektív megítélése alapján kiemelkedően ötletesnek tartott válasz egészére (például rajzos teszt esetén az egész kompozíció ötletességére) adható pontszám (min: 0, max: 1 pont).

d) Kombinációért járó bónuszpont: a teszt által prezentált több inger (kiegészítendő alakzatok esetében például több előre megadott alakzat) egyetlen válaszban történő felhasználásáért járó pont. Például: ingerként megadott körökből válaszként két kör felhasználásával készült „szemüveg”, „cseresznye” vagy több kör felhasználásával készült „jelzőlámpa”, „nyaklánc” stb. rajzra adható pont. A kombinációs bónuszpont nem az értékelő szubjektív megítélésén alapuló pont. Értékei (min = 0, max = 2 pont) a Körök Teszt esetében: 0 pont: nincs kombináció, 1 pont: 2–10 inger kombinációja, 2 pont: 11 vagy több inger kombinációja, képkiegészítés teszt esetében: 0 pont: nincs kombináció, 2 pont: van kombináció.

Egy válasz összességében tehát min = 0, max = 6 ponttal jellemezhető ebben a pontozási rendszerben.

Személyre jellemző Originalitás-pontszám a gyakoriságalapú pontok (min = 0,

$\max = 2 \times \textit{Fluencia}$), az *OrigKrit* pontok (min = 0, $\max = \textit{Fluencia}$), a Húha-pontok (min = 0, $\max = \textit{Fluencia}$) és a Kombinációs bónusz-pontok (min = 0 pont, $\max = 2 \text{ pont} \times \text{kombináció}$) összege. Ez alapján a személyre jellemző Originalitás-pontszám lehetséges szélsőértékei: min = 0 pont, $\max = (4 \times \textit{Fluencia}) + (2 \text{ pont} \times \text{kombinációk száma})$. Más megközelítésben (az egyetlen válaszra adható eredetiségpontszámból kiindulva): min = 0, $\max = 6 \times \textit{Fluencia}$.

14. módszer: feladatok Originalitás-vizsgálati szempontsora

A „Feladatok élveboncolása” nevű feladatelemzési szempontsorban a feladatok originalitást provokáló/értékelő jellege a következő pontozási szempontok mérlegelése alapján, négyfokú skálán ítéltető meg (Mező és Mező, 2011: 126):

0 pont: Nem kér a feladat szövege originalis megoldást, és a megoldókulcs sem díjazza azt.

1 pont: Nem kér a feladat szövege originalis megoldást, de a megoldókulcs díjazza azt.

2 pont: Originalis megoldást kér a feladat, de a megoldókulcs nem díjazza azt.

3 pont: Originalis megoldást kér a feladat, és a megoldókulcs díjazza azt.

Tekintve, hogy a jelen esetben az originalitás vizsgálatának tárgya egy feladat, nem pedig egy tesztre adott válasz vagy egy személy, a válasz- és személy-originalitásról itt nincs értelme beszélni. Ugyanakkor egyetlen feladat (0–3 szélsőértékek közötti) megítélése lényegében hasonlít egyetlen válasz értékeléséhez, egy feladatsor összes feladatára adott pontszámok összegzése (0 és a feladatok számának háromszorosát jelentő szélsőértékek mellett) pedig a személyre jellemző originalitás értékével hozható összefüggésbe.

Végül, noha a vizsgálat tárgya ebben az esetben nem személy, hanem valamilyen feladat, szemléletét tekintve mégis kvázi-individuális megközelítésű módszerről van szó, mivel az originalitással kapcsolatos pontozás során nem más feladat(sorok)hoz hasonlítva történik meg az értékelés.

ZÁRÓGONDOLATOK

Amint a fentiekből kiderült, az originalitás fogalmának meghatározása és mérhetővé tétele önmagában is nyitott végű, a témával foglalkozó kutatókat kreativitásra ösztönző feladatnak tekinthető, aminek megoldásával kapcsolatban napjainkig sem született közmegegyezés.

A konceptuális megközelítések sokszínűsége miatt a különböző szerzők által egyaránt Originalitás-nak nevezett vizsgálati változók jelentősen eltérő fogalmakat jelölhetnek, ami eredményeik közzététele során félreértelmezésekhez vezethet. Ennek elkerülése érdekében a szerzőknek célszerű törekedniük arra, hogy kutatásaikról szóló beszámolóikban figyelmet fordítsanak az általuk vallott originalitásfogalom pontos definiálásra.

Az operacionalizáció szempontjából is jelentős változatosságot mutat az originalitásvizsgálatok világa: jelentős különbségek lehetnek a vizsgálat tárgya, adatgyűjtési módszere és pontozási szisztémája között. A mérőeszközök tekintetében a konkurens validitás vizsgálatok korrelációs értékei igen széles skálán mozoghatnak (Mező F., 2008). Kévesebb adat áll rendelkezésünkre ugyanakkor arról, hogy ha egy adott kreativitástesztel gyűjtünk válaszokat, amiket azután a különböző Originalitás-számítási módszerekkel értékelünk, akkor milyen együttjárásokat tapasztalunk az egyes válaszok, illetve

azok alapján a személyek esetében (Mező K. és Mező F., 2021).

Végül joggal merülhet fel a kérdés, hogy milyen koncepciót és operacionális megközelítést célszerű tehát alkalmazni. A válasz attól (is) függ, hogy milyen célból végezzük az originalitás vizsgálatát. Az originalitás fogalmának individuális megközelítése javasolható például a tehetség gondozó jellegű egyéni fejlesztések során, ahol észre kell venni, hogy egy tanuló olyan teljesítményekre képes, mint Püthagorasz, Galilei, Mengyelejev stb. (Mező F., 2021). A kollektivisták megközelítés pedig akkor lehet hasznos, ha a világszinten is egyedi (legalábbis ritka) teljesítményekre képes személyek azono-

sítása a cél. A pontozási szisztéma megválasztását tekintve pedig leginkább az adott módszert alkalmazó vizsgálati eszközök prediktív validitása lehet lényeges szempont. Vagyis az, hogy az eszköz által mutatott Originalitás-pontszám megfelelően előrejelzi-e, hogy a jövőben kitől milyen originalis teljesítmény várható. Problémát jelenthet azonban e választás során, ha egy adott eszköz esetében nem áll rendelkezésre a prediktív validitásra vonatkozó adat, illetve az a tény, hogy a legtöbb eszköz az originalitás kollektivisták megközelítésére épül, aminek egyenes következménye, hogy időnként revideálni szükséges a válaszgyakoriságok alapján az értékelőtáblákat.

SUMMARY

HISTORICAL OVERVIEW OF THE CONCEPTUAL AND OPERATIONAL APPROACHES OF ORIGINALITY

Background and aims. Although originality has been one of the most commonly studied creativity variables for nearly 70 years, its concept and operationalization have not been sufficiently clarified to this day. Concerning conceptualization, the main problem is the determination of the reference frame of novelty. In the case of operationalization, there are known different scoring methods that applying can impact the result of the examination of the originality. The aim of the present study is to provide a historical overview of these conceptual and operational approaches.

Keywords: originality, conceptualization, operationalization

IRODALOM

1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról, 2–3. §
- BACKMAN, M. E., TUCKMAN, B. W. (1972): Review of Remote Associates Test. *Journal of Educational Measurement*, 9(2). 161–162.
- BARKÓCZI, I., KLEIN, S. (1968): Gondolatok az alkotóképességről és vizsgálatának egyes problémáiról. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 25. 508–515.
- FÁY, N., JENEY, Á., KOVÁCS, A. J., N. KOLLÁR, K. (2022): A Megújított Barkóczi–Klein Kreatív Potenciál Teszt. 1. rész: Módszertan és az országos reprezentatív minta ismertetése. *Alkalmazott Pszichológia*, 22(2). 135–173.

- GELLÉNNÉ KÁLMÁNCHÉY M. (1978): A kreativitás kapcsolata az intelligenciával, tanulmányi eredménnyel, szociális és szociometriai tényezőkkel ötödik osztályos tanulóknál. *Acta Pedagogica Debrecina*, 73. 28–36.
- GUILFORD, J. P. (1950): Creativity. *American Psychologist*, 5(9). 444–454.
- GUILFORD, J. P. (1962): Creativity: Its Measurement and Development. In Parnes, J. J., Harding, H. F. (eds): *A Source Book for Creative Thinking*. Scribners, New York, NY. 151–167.
- HARGREAVES, H. L. (1927): The “Faculty” of Imagination: an Enquiry Concerning the Existence of a General “Faculty,” or Group Factor of Imagination. *Journal of Philosophical Studies*, 2(8). 574–575.
- HOCEVAR, D. (1978): Ideational Fluency as a Confounding Factor in the Measurement of Originality. *Journal of Educational Psychology*, 71(2). 191–196.
- JENEY Á. (2018): *Figurális kreativitás teszt új értékelésének kialakítása és összefüggése a tanulói háttérváltozókkal*. Szakdolgozat. ELTE PPK, Pedagógiai Szakpszichológus Szakirányú Továbbképzés, Budapest. <https://drive.google.com/file/d/18dgDuUS-xXi64DZJyCXXluwMAQeHyPsR/view> (Letöltés ideje: 2021. január 15.)
- JOHNSON, D. L. (1979): *The Creativity Checklist*. Stoelting, Wood Dale, IL.
- KÁLMÁNCHÉY M. (1979): A Torrance-teszt alkalmazásának tapasztalatai ötödik osztályosoknál. *Magyar Pszichológiai Szemle*, (2). 161–170.
- KLEIN S. (1979): Néhány gondolat a tanulók kreatív képességeinek vizsgálatából. In Salamon J. (szerk.): *Az alkotó gondolkodás kutatási problémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 53–67.
- LEE, C. S., HUGGINS, A. C., THERRIAULT, D. J. (2014): A measure of creativity or intelligence? Examining internal and external structure validity evidence of the Remote Associates Test. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 8(4). 446–460.
- MARKO, M., MICHALKO, D., RIEČANSKÝ, I. (2019): Remote associates test: An empirical proof of concept. *Behavior Research Methods*, 51(6). 2700–2711.
- MEDNICK, S. A. (1962): The Associative Basis of the Creative Process. *Psychological Review*, 69(3). 220–232.
- MEDNICK, S. A., MEDNICK, M. T. (1967): *Examiner’s manual, Remote associates test: college and adult forms 1 and 2*. Houghton Mifflin, Boston, MA.
- MÉREI, F. (2002): *Rorschach-próba*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- MEZŐ, F. (2008): Tests or Opinions? A Problem of Identification of Giftedness. In Mező, F., Péter-Szarka, Sz. (eds): *Psychological Aspects of Gifted Education*. Kocka Kör & Department of Educational Psychology of University of Debrecen, Debrecen. 15–26.
- MEZŐ F. (2011): *Tanulás: diagnosztika és fejlesztés az IPOO-modell alapján*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- MEZŐ F. (2021): Felfedezései tanulást segítő gyakorlatok az OxIPO-modell alapján. *OxIPO – interdiszciplináris folyóirat*, 3(3). 83–94.
- MEZŐ, F., MEZŐ, K. (2011): *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- MEZŐ, K. (2017): *A kreativitás időbeli aspektusai*. Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem BTK, Debrecen.

- MEZŐ, K., MEZŐ F. (2019): Revision of Hungarian Versions of the Alternative Uses and Circles Creativity Test in Cases of Elementary and Secondary Schools. *Különleges Bánásmód, 5(1)*. 41–47.
- MEZŐ K., MEZŐ F. (2021): *A Körök és a Szokatlan használat teszt magyar értékelő táblázatainak revideációja*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- PÁSZTOR A. (2015): A kreativitás mérésének lehetőségei online tesztkörnyezetben. In Csapó B., Zsolnai A. (szerk.): *Online diagnosztikus mérések az iskola kezdő szakaszában*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (OFI), Budapest. 319–339.
- ROFF, M. (1952): *A Factorial Study of Tests in the Perceptual Area*. Psychometric Monograph No. 8. Institute of Child Welfare University of Minnesota, MN.
- RORSCHACH, H. (1927): Rorschach Test – Psychodiagnostic Plates. Hogrefe, Bern.
- ROYER, J. (1961): *Le test des métamorphoses: technique projective verbale pour l'étude de la personnalité chez les adolescents*. Animus et anima, Paris.
- RUNCO, M. A., OKUDA, S. M., THURSTON, B. J. (1987): The Psychometric Properties of Four Systems for Scoring Divergent Thinking Tests. *Journal of Psychoeducational Assessment, 5(2)*. 149–156.
- SÜLE F. (1988): A „Fa-rajz”-teszt. In Mérei F., Szakács F. (szerk.): *Pszichodiagnosztikai Vademecum. II. Személyiségtesztek 2. rész*. Tankönyvkiadó, Budapest. 89–148.
- SZÖNYI M. (1988): Jacqueline Royer Metamorfózisok tesztjének diagnosztikus alkalmazása, valamint 300 budapesti gimnazista jegyzőkönyvének feldolgozása. In Mérei F., Szakács F. (szerk.): *Pszichodiagnosztikai vademecum II. Személyiségtesztek 3. rész*. Tankönyvkiadó, Budapest. 99–159.
- TORRANCE, E. P. (1966a): *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-technical Manual*. Personnel Press, Princeton, NJ.
- TORRANCE, E. P. (1966b): *Torrance Tests of Creative Thinking*. Scholastic Testing Service, Bensenville, IL.
- TÓTH L., KIRÁLY Z. (2006): Új módszer a kreativitás megállapítására: A Tóth-féle Kreativitás Becslő Skála (TKBS). *Magyar Pedagógia, 106(4)*. 287–311.
- ZÉTÉNYI T. (1978): Kreativitás és tapasztalat. *Magyar Pszichológiai Szemle, (1)*. 27–33.
- ZÉTÉNYI T. (1989a): *A Kreativitás-tesztek tesztkönyve I*. Munkalélektani Koordinációs Tanács Módszertani Sorozata, 22. kötet. Munkaügyi Kutatóintézet, Budapest.
- ZÉTÉNYI T. (1989b): *A Kreativitás-tesztek tesztkönyve II*. Munkalélektani Koordinációs Tanács Módszertani Sorozata, 22. kötet. Munkaügyi Kutatóintézet, Budapest.
- ZÉTÉNYI T. (2010): A kreativitás pszichometriája és a gondolkodás. *Magyar Pszichológiai Szemle, 65(2)*. 233–242.